

УДК 338

Шутяк Ю.В.
Аспірант Хмельницького
національного університету

Генезис поняття «економічна безпека»

«Економічна безпека» - словосполучення, використання якого стає все більш і більш поширеним як в Україні і країнах пострадянського простору, так і в зарубіжних країнах (англійський еквівалент - «economic security»). Проте зміст цього поняття так і залишається до кінця не визначеним. Навіть для конкретних представників однієї соціальної групи воно може нести зовсім різне смислове навантаження. І, якщо на побутовому рівні це не має особливого значення, то при плануванні відповідної політики з питань економічної безпеки та проведенні відповідних досліджень науковці, спеціалісти-практики, представники бізнесу та урядових організацій зтикаються з потребою чіткого визначення даного поняття для кращого взаєморозуміння у вирішенні практичних питань. Через це і виникає потреба в дослідженні питань: коли вперше з'явилося це словосполучення, що спонукало до його появи, як проходив його розвиток у часі та ін. Тобто необхідно розглянути історію виникнення поняття «економічна безпека».

Постановка даного питання не є новою для української науки. Майже в кожній роботі з економічної безпеки автори, вивчаючи суть економічної безпеки, звертаються до генезису цього терміну [1-6]. Проте цікаво, на нашу думку, розглянути не лише праці українських та російських науковців, але й роботи деяких зарубіжних авторів. В нашому випадку – американських.

Насамперед пригадаємо історію появи слова «безпека». Найчастіше в літературі описується його використання в Західній Європі ще у 1190 році, що означало спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої загрози [1, С. 14]. Проте також в окремих працях наводиться приклад

Шутяк Ю.В. Генезис поняття «економічна безпека» //Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2007. – № 7 (44). – С. 33-39

більш раннього застосування цього слова. Так в роботі [4, С. 7] відмічається, що вперше про безпеку згадується в Біблії.

Далі зосередимо увагу на вивченні історії появи поняття «економічна безпека». Розглядаючи економічну безпеку у вузькому значенні, як забезпечення фізичної цілісності приватної власності, можна погодитися з Орловим П.І. і Духовим В.Є. [5, С. 9] в тому, що перший документ з організації економічної безпеки на території нашої держави був створений в Стародавній (Київській) Русі, якщо можна вживати цю категорію для 9-12 ст.ст. Це відомий пам'ятник права - «Руська правда». Крім того, цей документ є свідченням того, що вже в ті часи на державному рівні усвідомлювалася важливість приватної власності (тобто, економічної безпеки окремих домогосподарств), як одного з ключових факторів безпеки держави, що підтверджується словами: «Охорона приватної власності – найважливіший напрямок охорони громадського порядку в Київській Русі».

В Російській імперії вперше на державному рівні поняття «безпека» зустрічається у «Положенні про заходи щодо охорони державного порядку та громадського спокою» (серпень, 1881 року), де воно пов'язувалося з діяльністю щодо протидії державним злочинам і було спричинено посиленням революційної боротьби [5, С. 10].

У Радянському Союзі на початку 20-х рр. слово «безпека» також пов'язували з революційною діяльністю. Як вірно відмітили автори роботи [5, С. 10] «роспливчатість якого відкривала широкий простір для свавілля». У законодавстві Радянського Союзу з'явилося поняття «державної безпеки» (1934), а в Конституції 1936 р. серед функцій державної влади і управління визначалося «охорона державної безпеки» [5, С. 10]. Проте щодо використання в той період словосполучення «економічна безпека» немає ніяких згадок. Що стосується економічної безпеки підприємства недержавної форми власності, то дана проблема взагалі не обговорювалася.

Розглянемо, як розвивалося формування концепції економічної безпеки за кордоном, а саме в США. Як відмічено в роботі [10, С. 51] в минулому термін «економічна безпека» не був широко розповсюдженим у використанні, причиною чого можливо було те, що зростання економічної сили США, так само як економічної незалежності, сприймалося як належне протягом довгого періоду. Далі автором даної книги згадується про те, що ще в січні 1790 року Конгрес зобов'язав Александра Хамільтона підготувати доповідь про «заохочення та підтримку тих виробництв, які будуть сприяти незалежності США від інших націй у забезпеченні життєвих, особливо військових потреб». У 1791 році Хамільтон виступив з доповіддю, в якій говорилося про те, що «не тільки багатство, але й незалежність і безпека країни залежать від процвітання виробництва» [10, С. 52]. Це свідчить про те, що розуміння зв'язку між безпекою на розвитком виробництва не було новим явищем у ХХ столітті.

Більшість дослідників концепції економічної безпеки погоджуються з тим, що термін «економічна безпека» був вперше використаний на державному рівні Ф.Рузвельтом, який також утворив Комітет з економічної безпеки [11]. У 1935 році був виданий *Акт з питань економічної безпеки* (переклад автора) [7]. Також ряд документів розглядали проблеми соціальної безпеки [11] і національної безпеки [9]. Серед друкованих книг того періоду можна відмітити роботу Ханса Майєра-Даксландена 1936 року, в якій розглядалися питання соціально-економічної безпеки на державному рівні (*Social-economic Security by Constitutional Means, By Hans Mayer-Daxlanden, Dorrance, 1936*) [10].

Пізніше все більше праць присвячувалося визначенню поняття «національна безпека» та вивченню її «економічного компоненту» (Charles Schultze, "The Economic Content of National Security Policy", Foreign Affairs, April 1973, pp. 522 – 540) [10, С. 91-121]. Окремо розглядалися проблеми забезпечення економічної безпеки на індивідуальному рівні (American Assembly, *Economic Security for Americans* (Ann Arbor, Mich.: University Microfilms International, 1954; 2) Robert Risley. *Economic Security: A Study of*

Шутяк Ю.В. Генезис поняття «економічна безпека» //Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2007. – № 7 (44). – С. 33-39

Community Needs and Resources, New York State School of Industrial and Labor Relations, 1951 (Окремий розділ «Потреба в економічній безпеці: оцінка на індивідуальному рівні» (The Need for Economic Security: Individual Estimates)). Також проводилися дослідження економічної безпеки інших країн та того, які загрози несе політика цих країн для США (як приклад може служити робота Нобутосі Акао «Економічна безпека Японії», опублікована в Нью-Йорку у 1983 році (Nobutoshi Aкао, Japan's Economic Security (New York: Royal Institute for International Affairs, 1983)) та робота 1987-го року Майкла Барнхарта «Японія готується до тотальної війни. Пошук економічної безпеки, 1919-1941» (Michael A. Barnhart «Japan Prepares for Total War. The search for Economic Security, 1919-1941», 1987).

Проте, за аналогією з Радянським Союзом, проблема єдиного розуміння «безпеки держави», «національної безпеки», «економічної безпеки» та інших складових національної безпеки залишалася відкритою, що створювало додаткові можливості для маніпуляцій цими термінами політиками і науковцями.

Економічні проблеми 70-х років, а особливо «нафтова криза» примусили краще усвідомити зв'язок між економікою та безпекою [10, С. 54]. Особлива активність в обговоренні проблем економічної безпеки в США спостерігалася після 1989 р., у так званий період після «холодної війни» [10, С. 56].

Наведемо, як приклад, деякі визначення національної безпеки американськими авторами [10]:

- 1) Волтер Ліпмен (1943 р.): «Нація знаходиться у безпеці, якщо вона не вимушена жертвувати своїми законними інтересами для уникнення війни, та в змозі, якщо прийдеться, підтримати їх у ході війни»;
- 2) Рада національної безпеки (1950-ті роки): «Безпека – це зберегти США як вільну націю з нашими незмінними основними традиціями та цінностями»;

Шутяк Ю.В. Генезис поняття «економічна безпека» //Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2007. – № 7 (44). – С. 33-39

- 3) Арнольд Вольфер (1962 р.): «Безпека, в об'єктивному значенні, оцінює відсутність загроз головним цінностям, в суб'єктивному значенні, відсутність страху з приводу того, що на ці цінності хтось буде зазіхатися»;
- 4) Міжнародна енциклопедія соціальних наук (1968): «Безпека - здатність нації захистити свої внутрішні цінності від зовнішніх загроз»;
- 5) Амос Джордан та Уільям Тейлор (1981 р.): «Національна безпека, однак, має більш широке значення, ніж захист від можливої фізичної шкоди; це також включає захист в широкому значенні, *життєвоважливих економічних та політичних інтересів* (курсив автора статті), втрата яких може зашкодити фундаментальним цінностям та життєздатності країни»;
- 6) Річард Улман (1983 р.): «Загроза національній безпеці – це діяльність або послідовність подій, які загрожують істотно і через порівняно короткі проміжки часу для погіршення якості життя жителів країни або значно загрожують обмеженням у виборі політики урядом держави або *приватними неурядовими структурами (особами, групами осіб, корпораціями) в межах держави* (курсив автора даної статті);
- 7) Чарльз Майєр (1990 р.): «Національна безпека...найкращим чином визначається як здатність контролювати ті внутрішні та зовнішні умови, які на думку громадськості є необхідними для їх власного самовизначення або автономії, процвітання та благополуччя».

На міжнародному рівні термін «економічна безпека» став офіційно використовуватися з середини 80-х років, коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція «Міжнародна економічна безпека», а пізніше на 42-й сесій була проголошена Концепція міжнародної економічної безпеки [4, С. 8].

В Україні з часу незалежності проблема забезпечення національної безпеки (а в тому числі і економічної безпеки держави) набула особливої актуальності. І хоча наукові дослідження в даному напрямку в розвинутих зарубіжних країнах ведуться набагато довший час, проте, на нашу думку, в

Україні становлення концепції економічної безпеки має свої особливості. Зокрема це стосується концепції економічної безпеки підприємства.

Якщо розглядати результати досліджень українських науковців з проблем економічної безпеки, то більша їх частина торкається питань саме безпеки держави, в тому числі і економічної безпеки. Така сама тенденція в науковій думці спостерігалася і в США, якщо вірити даним роботи [10]. Проте, як вірно було відмічено цим автором і про що ми вже згадували вище, економічна безпека в США сприймалася як належне, і не тільки у глобальному вимірі, але й в середині країни на рівні окремих виробництв. В Україні ж економічна безпека підприємства сприймалася в першу чергу на початку 90-х років, як фізичний захист майна підприємства і коштів (особливо в період активної діяльності «рекету»), захист власників і керівників підприємства і захист інформації. Узгодження інтересів підприємств з державою також мало особливий характер, що на перший план у забезпеченні економічної безпеки підприємства висувало не проблему конкурентоспроможності даного суб'єкта на глобальному ринку, а виживання на власному ринку за умов нерівності усіх перед законом.

В цілому, співставляючи розвиток концепції економічної безпеки з основними історичними подіями у світі, важко не погодитися з думкою Кендюхова А.В. [2, С. 124] про те, що становлення концепції економічної безпеки відбувалося в тісному діалектичному взаємозв'язку з розвитком концепції взаємозалежності, яка є ключовим терміном в дослідженнях проблеми економічної безпеки особливо в зарубіжних країнах.

На завершення варто підкреслити те, що в рамках однієї статті не можливо охопити повністю дане питання. Тому напрямками подальших досліджень повинні стати більш глибоке вивчення етимології та семантики слова «безпека» та словосполучення «економічна безпека» не тільки економістами, але особливо науковцями-лінгвістами та філософами з подальшим використанням результатів їх досліджень в економічній науковій

Шутяк Ю.В. Генезис поняття «економічна безпека» //Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2007. – № 7 (44). – С. 33-39

діяльності. Крім того, необхідним є також глибоке вивчення історії появи поняття «економічна безпека» у зв'язку з основними подіями як в Україні, так і в світі в рамках історичних та економічних наук, зокрема економічної історії та історії економічних вчень з використанням якомога більшої кількості відповідних джерел інформації.

Шутяк Ю.В. Генезис поняття «економічна безпека» //Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2007. – № 7 (44). – С. 33-39

Література

1. Дацків Р.М. Економічна безпека у глобальному вимірі // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - №7. - С. 143-153.
2. Кендюхов А.В. Экономическая безопасность как экономическая категория // Наукові праці Донецького державного технічного університету. – 2002. -№ 47. – с. 123- 128
3. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность // Экономика Украины. – 1998. - №10. – с. 48-51.
4. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. – К.: Лібра, 2003.
5. Орлов П.І., Духов В.Є. Основи економічної безпеки фірми: Навчальний посібник. – Х.: ТОВ «Прометей –Прес», 2004.
6. Чернодід І.С. Економічна безпека як категорія економічної теорії // Актуальні проблеми економіки.-2003.-№11(29).-С.13-20.
7. Economic Security Act: hearings before the Committee on Finance, United States Senate. Congress. Senate. Committee on Finance, Published 1935 // www.whitehouse.gov.
8. Moran, Theodore H. American Economic Policy and National Security: The Nonmilitary Aspects. New York: Council on Foreign Relations Press, 1993
9. On National Security, December 29, 1940 (Radio Address of the President, Delivered from the White House). // www.whitehouse.gov.
10. Romm, Joseph J.. Defining National Security. New York: Council on Foreign Relations, 1993.
11. The Social Security Act, August 14, 1935 //www.whitehouse.gov.